

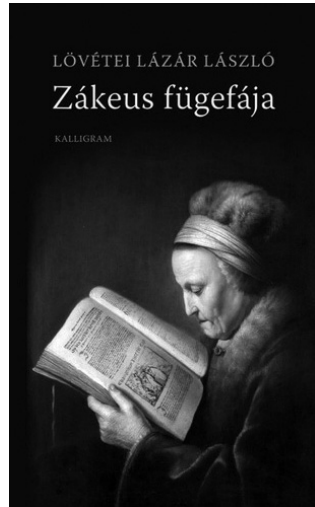
Borsodi L. László

ISTEN, MINT LÉTSZÜKSÉGLET ÉS POÉTIKAI SZÜKSÉGSZERŰSÉG

– *Lövétei szerint az Isten* –

Istenben hinni kegyelem, de Istent keresni egyéni döntés kérdése. Istent tagadni vagy nem keresni, szintén az. Ezt sokan, sokféleképpen tették az irodalom története folyamán. A téma tehát több évszázados. És ahány költő, költészet, annyiféle istenkeresés, -tagadás, annyiféle Isten/isten. Mert tudjuk, ahogy állítólag Ő/ő az idők kezdetén megformálta az embert, a poéta is akként formálja a nyelvet, a poéta is akként formálja a nyelv által Őt/öt a maga képére és hasonlóságára. A kérdés az, milyen attitűddel (meggyőződéssel, érvekkel és kételyekkel) közelít hozzá, milyen poétikai eljárásokkal teremti meg, megtalálja-e, létre tudja hozni azt a külön bejáratú nyelvet, amely egyszeri, egyedi érvényességgel, a személyesben az általános emberi igényével beszél ehhez az Istenhez/istenhez, Róla/róla, végső soron önmagáról/az emberről.

Áttekintve Lövétei Lázár László költészetét, azt lehet mondani, fokozatosan, de nem előzmények nélkül jutott el ahhoz az istenkereső magatartáshoz és versbeszédhez, amely a legutóbbi könyvében, a *Zákeus fügefájában*¹ artikulálódik ars vivendivé és poeticává. A *Névadás öröme*² és a *Távolságtartás*³ tanúsága szerint az induló költőt mintha nem foglalkoztatná Isten, a hit kérdése. Nem hiszi, nem tagadja, nem is keresi, egyszerűen elkerüli a figyelmét, nem vesz róla tudomást, de ezek a



1 Lövétei Lázár László: *Zákeus fügefája. Versek.* Budapest–Csíkszereda, 2023, Kalligram Kiadó – Bookart Kiadó.

2 *A névadás öröme.* Kolozsvár, 1997, Erdélyi Híradó – Előretolt Helyőrség.

3 *Távolságtartás.* Csíkszereda, 2000, Pro-Print Könyvkiadó.

nemek, a figyelem, a tudomásulvétel hiánya nem költői téma, hanem tabula rasa. Talán érthető is, természetes is: a fiatalembert, a fiatal poétát más köti le – helykeresése, annak értelmezése szűkebb-tágabb világában, a kulturális emlékezetben, a költészetben. Mint ahogy nem természetes az, hogy alig öt évvel a *Távolságtartás* megjelenése után, a *Két szék között*⁴ című kötetben – a gondolkodói attitűd, értékrend alakulásával összefüggésben – a betegség mintegy kikényszeríti Löveteitől, hogy Isten felé forduljon, vagy Isten követeli ki az élet-halál határán billegő alkotó figyelmét, hogy foglalkozzék vele, beszéljen hozzá, róla, keresse őt, mintegy betolakszik, helyet kér magának versuniverzumában. Ez a helykövetelés egyrészt költészetgazdagító aktus, ugyanis az Istennel folytatott párbeszéd, pontosabban az Istenhez, Istenről szóló belső monológ számvetés, a létösszegezés lehetősége is a halállal szembenező számára. És mert sikerül időben, már ebben a könyvben megfelelő nyelvet is találnia hozzá, felrajzolja poétikáját a József Attila, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Szilágyi Domokos, Baka István, Petri György és mások költészetével kijelölhető magyar létösszegező líra térképére. Másrészt mintha ez a kényszerűség mutatkozna meg abban, ahogyan nyelvvé formálja ezt a keresést, hinni akarást és Istent. Akár a *Magánzsoltárt*, az *Enteriórt* vagy a *Hétköznapi zsoltárt* olvassuk, akár a *Ketten egyedült*, az *Esetleg harmadnapont*, a *Születésnapomra* vagy a *Hol volt, hol nem* című verseket lapozzuk fel, minduntalan a két szék, az élet és halál, az evilág és túlvilág között vergődő, Istennek, elmúlásnak kitett, magára maradt embert látjuk, aki elégikus-önironikus tónusban, az Úrral szelíd határozottsággal vitázva, a kevés vannel, de legfőképpen nincseivel bíbelődik, és csak önmagában talál, ha talál átmeneti kapaszkodót. Vagy éppen a vers az, amiben kapaszkodhat, de a végeredmény nem túl megnyugtató, bár a *...mészfehérben* valami kegyelemféle, sejtelmes felismerésszerű megszületik: nem az égő csipkebokorban jelenik meg, lehet, nem is Isten, de „van velem egy istenféleség...”. Ez az „istenféleség” aztán úgy kíséri tovább a beszélőt, mint ahogyan Pilinszky fogalmaz a Bibliával kapcsolatban: „Végül egy maradt, az Evangélium maradt velem, de az úgy maradt velem, mint egy kutya.”⁵

Úgy vélem, ettől kezdve – bár továbbra is megmarad ez ügyben a szűkszavúsága, a mértéktartása – Isten Lövetei költészetében létszük-

4 *Két szék között*. Pozsony, 2005, Kalligram Kiadó.

5 *Egyenes labirintus: Pilinszky-portré a televízióban (Maár Gyula)*. Pilinszky János: *Beszélgetések*. Budapest, 2016, Magvető, 254–274., itt: 264.

séglet és poétikai szükségszerűség lesz. Nem véletlen, hogy az *Árkádia-féle*⁶ azonos című, új verseket tartalmazó ciklusában jelenik meg újra hangsúlyosan, mint a *Két szék között* darabjainak holdudvara, lezárása. Itt mintha már felszabadultabb lenne a beszélő, mint aki megszabadulni látszik a betegségtől, a túl korai haláltól. Erre utal a *Mindenszentek után* jambikus szökellésű ritmusa, ódaira emlékeztető hangvétele. Az öröm azonban inkább az életnek szól, amitől elválaszthatatlan a kétely, az önmarcangolás. Nem Isten létét kérdőjelezi meg, hanem azt a vágyat szólaltatja meg, hogy a megélt élettapasztalatokkal a birtokában még ezen a világon szeretne szert tenni a hit kegyelmére: „És fennen hirdetem, hogy / e könnyűség segít ma / tovább a hármas útig.”; „Ó, nemo contra Deum!, / én mégis arra kérem, / engedje megtalálnom / a válaszút csodáját.” Ez a vágy pedig elválaszthatatlan a lélekörló kérdéstől, hogy vajon képes lesz-e a hit útjára lépni, elége önmagában ehhez a keresés akarása, vagy valami másra is szükség van, például a kegyelemre, az abban való hitre, hogy Isten ezt meg tudja adni, mert mindenható. Sajnos azonban ebbe az akarásba – akárhová nézünk a további versekben – minduntalan betolakszik a kétely és az azt megszólaltató frivol, finoman kötekedő, de nem perlekedő hang. Az *Árkádia-féle* című kötet *Kisssmagyar zsoltár*ában emígy: „S áldd meg ezt a földönfutóbolondot – / persze, hogyha egyáltalán meg tudod...” A *Zöld*⁷ (később a *Miféle harag*⁸) *Kilencedik eclogájában* pedig egyenesen az örökkévaló, de cselekvésképtelen vagy passzív, ezért nem mindenhatónak tűnő Isten jelenlétében az ember megváltatlansága, magára maradtottsága s ebből adódó halálvágya hangsúlyozódik: „elheverni szépen, / mint a hamis bankó Isten perselyében.” Vagy épp ellenkezőleg: arról lenne szó, hogy mégis mindenható, és – a József Attila-i parafrázissal élve – Isten befogad, mint a persely, azaz így is, úgy is megvált, hiszen „a Megváltó is eljött”, ahogy az *Alkalmi*⁹ kötet *Ködök* című versében olvassuk? Bárhogy is legyen, Lövéteit – miután belakja, megteremti a *Feketemunka* dehumanizált, Istentől távoli világát – nem hagyja nyugodni a hit kérdése, egészen pontosan keresésének mikéntje. Talán éppen az abban ki nem mondott, de megtapasztalt kétségbeejtő ember-

6 *Árkádia-féle. Válogatott és új versek.* Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyörség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár – Ráció Kiadó, Budapest, 2009

7 *Zöld. 12 ecloga.* Lestyán Csaba illusztrációival, Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyörség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár – Fial Irók Szövetsége, Budapest, 2011.

8 *Miféle harag.* Budapest, 2019, Előretolt Helyörség Íróakadémia.

9 *Alkalmi.* Kolozsvár, 2016, Sétatér Könyvek.

és istenhány ellenében fordul újra a téma felé – egészen sajátosságosan, sajátos költői világteremtéssel keresve a lét metafizikai dimenzióit, vagy jelölve ki a keresés lehetőségeit, határait.

Ez a keresés, maga a *Zákeus fügefája* című kötet mintha az *Árkádia-félében* megjelent *Requiescat...* című vers végén megfogalmazódó felvétel – „vagy akkor is ez lenne ami most van? / hogy üldögelni kéne szép nyugodtan // az Úrtól várva megváltást...” – cáfolata lenne, amely a passzív várakozás helyett az aktív keresést tartja az egyetlen elfogadható magatartásnak. Nem a megtalálással, a statikus, megnyugtató végcél elérésével kecsegtet, hanem a kötet hátlapján olvasható szerzői szöveg tanúsága szerint magát a keresést, annak kínját viszi színre, nagy alázattal nem tartva igényt Pascalnak a *Gondolatok* című töredékében megfogalmazott „értelmes névre”. A könyv azonban nemcsak ennek a kinnak a lenyomataként izgalmas, hanem azáltal is, ahogyan Lővétei ebből az emberi-poétai szenvedéstörténetből verset, (vers)kultúrát, esztétikai értéket teremt. Teszi mindezt úgy, hogy megőrizve korábbi köteteinek hangszerelését, a változatos hangnemeket (elégikus, megrendült, bensőséges, (ál)patetikus, frivol, gúnyos, blaszfémikus stb.), értékszerkezeteket (irónia, tragikum, komikum, fenséges, alantas, groteszk) és versformákat (a klasszikus versformák legkülönbözőbb változatait), valamint a korábbi lírai magatartásformákat (a *Névadás öröme* és a *Távolságtartás* helyenként szenvtelennek tűnő, majdhogyanem steril, értekező lírájának distanciateremtő beszédhelyzetét, a *Két szék között* vallomásos jellegét, a *Zöld* és a *Miféle harag* eclogáinak formajátékát és a lírai beszéd dialogikus karakterét, valamint a *Fekete-munka* többszólamú, rétegzett szerkezetét),¹⁰ mintegy szintetizálja és egyben is tartja korábbi költészeti törekvéseit, s ezzel az új könyv mintegy szervesül az életműbe. (Nyilván az iménti *nagyvonalú* felsorolás csupán kiindulópontja lehet egy majdani elmélyültebb összehasonlító interpretációnak, monografikus szemléletű tanulmánynak.) Így lehet a költő, a kötetbeli beszélő(k) istenkeresése nem csupán az európai kultúrát és hitbéli magatartást meghatározó, bibliai alapokon nyugvó zsidó-keresztény Istennek és a hozzá vezető lehetséges (hit)útnak, utaknak a keresése, tehát nem csupán (az ókori görög és) a bibliai hagyomány újraértelmezése, hanem a költői életmű eddig bejárt stációinak az összegzése, új megvilágításba helyezése, az utólagos poétai

10 Ld. még: Tamás Dénes: *Egy fáról az istent*. Helikon, XXXIV. évfolyam 13. (867.) szám – 2023. július 10., 23–24.

értelemadás gesztusa is. Mi több, mivel a *Zákeus fügefája* profán könyvként olvassa (Istent keresve óhatatlanul értelmezi) a Szent Könyvet, ezért a keresés az olvasás metaforája is, amely a befogadó kettős feladatát jelenti: együtt haladni a beszélővel/beszélőkkel a költő által előzetesen bejárt és a kötet verseiben nyelvileg megteremtett hitkeresés útján, és őszintén keresni a három ciklus (*Öt fa; Zákeus fügefája; Öt másik fa*) verseiből kirajzolódó Értelmet, Isten alakját, a hit megtalálásának a lehetőségeit. Őszintébben talán, mint ahogyan a borítón látható alak teszi Gerrit Dou 1631-re datált *Olvasó öregasszony* című festményén,¹¹ mert így válhat a vers imává, az irodalmi mű, az irodalom (alkotás és olvasás) az isten-, a hitkeresés közegévé, esztétikai értelemben pedig katartikus eseménnyé.

A könyv szimmetrikus elrendezése a késő középkori oltártípusra, a szárnyasoltárra emlékeztet. Eszerint a középső, a *Zákeus fügefája* című ciklus az oltárszekrénynek, az azt keretező *Öt fa* és az *Öt másik fa* című ciklusok pedig a szárnyasoltár két nyitható-csukható szárnyának, retablójának felel meg. Figyelembe véve, hogy az oltárszerkezet már önmagában szimbólum, mely szerint adventben és nagybőjtben a bezárt szárnyak az isteni titkokat, ünnepi időszakokban a nyitott szárnyak a kinyilatkoztatást jelentik,¹² a könyv struktúrája csukott szárnyasoltár. A kötet beszélői ugyanis (erről a többes számról később) az isteni titkokhoz kívánnak hozzáférni, de annak ontológiai természete eleve nem teszi ezt lehetővé, és – egyébként is, mint minden titok – derridai értelemben önmagát szüntetné meg, ha feltárulna. Az oeuvre sokkal inkább a tudatosan kereső lélek, intellektus adventjét (várankozását) és nagybőjtjét (passiójárását) viszi színre. A Lukács és Márk evangéliumának részleteit (Lk 19,2–4; Lk 19,5; Mk 11,13–14)¹³ újraértelmező

11 Ld. Molnár H. Magor *Pistike cseresznyefája* című kritikájának a Gerrit Dou-festmény interpretációjára vonatkozó részét, nem különben a könyv más interkulturális és intertextuális összefüggéseire rávilágító, illetve a kötet szerkezetét érintő körültekintő értekezését. In *Helikon*, XXXIV. évfolyam 13. (867.) szám – 2023. július 10., 24–25., itt: 24–25.

12 Vö. *Magyar Katolikus Lexikon*: szárnyasoltár. <https://lexikon.katolikus.hu/S/sz%C3%A1rnyasolt%C3%A1r.html> (Utolsó megtekintés: 2024. január 13.)

13 Idézetek a Lövétei által idézett Károli-féle *Bibliából*: „És imé, vala egy ember, ki nevérl hívattatik vala Zákeusnak, ki a Publikánusoknak Előljárójok vala, és az gazdag vala. És igyekezik vala látni, ki volna a Jézus; de a sokaságtól nem látja vala; mivelhogy állapotja szerint kis ember vala. És elől elfutván felhága egy figefára, hogy ötet megláthatná...” (Lk 19,2–4); „... feltekintvén Jézus, látá ötet, és monda néki: Zakee! hamar szállj alá: mert ma nékem a te házadnál kell maradnom.” (Lk 19,5); nem vala még a figeérésnek ideje. Akkor Jézus felelvén, monda a figefának: Soha ezután senki ne egýék te rólad gyümölcsöt.” (Mk 11,13–14)

címadó bibliai-példázatos ciklus centrális jellege tehát ebben a megközelítésben azt is jelenti, hogy a keretciklusok szövege mintegy palimpszesztszerűen ráíródik a középpontba helyezett versfüzérre, eltakarja azt, de nem teszi hozzáférhetetlenné. Fordítva is igaz: a *becsukott szárnyak* textusán mintegy átüt/átdereng a könyv középpontjába helyezett, *rejtett* ciklus textúrája, és egymással folytatott dialógusuk, kölcsönös interpretációjuk hozza működésbe a mű jelentésteremtődését. Ez a dialogikus viszony egyúttal többszólamúságot jelent, amit egyfelől az egyes versekben, ciklusokban létrejövő intertextuális-interkulturális szövegműködés, másrészt a szerepjáték hoz létre. Kérdés, hogy a kritikai diskurzus miként tudja majd a szárnyasoltár működési elvén végiggondolt jelentésteremtődést láthatóvá tenni. Ami következik, legyen tehát közelítési kísérlet.

A becsukott szárnyasoltár bal oldala az *Öt fa*. Az öt fa öt vers: a Tamás-evangéliumtól ihletett költői szólamok, amelyek fiktív apokrifeként a kanonizált ó- és újszövetségi könyvek környezetébe írják magukat. A kánontól való távolságuk, azon való kívüliségük földrajzival, s így még nagyobb reménytelenséggel társul, amennyiben *A vörösfenyő köszöntésében* vagy a *Monológ a „Széldöntés” című drámából* Erdélyre, a kisebbségi sors kilátástalanságára ismerünk, ami metafizikai árvaságot, a transzilvanizmus Istentől való távolságot jelent: „De mi születhet a vörösfenyő alatt / Medve-ország határvidékén?” – olvassuk az előbbiben; „De számít-e, hogy hány fa fekszik itt?” – legyint a beszélő az utóbbiban. A történelemben vetett ember különböző szerepekben és látszólag különböző időkben szólal meg, de a hangok különbözősége ellenére közös a sorsuk. Akár a Krisztus-jövetelre várakozó erdélyi értelmiségi (*A vörösfenyő köszöntése*), az erdélyi kisebbségiek sorsát allegorizáló fenyő (*Monológ...*), akár a második világháború idején a Székely Határvédelmi Erőkhöz bevonulni nem akaró nagyapa (*A nyírfák alatt*), az egydollárosához monologizáló költő(szerp) (*Egy pénzérmére*) vagy a (bibliai időköt idéző) megszemélyesített majom (*Majomszózat*) beszél, mindegyik valamiképpen a 20. és a 21. századi (erdélyi) (kisebbségi) emberi sorsot szólaltja meg. És azért tettem zárójelbe a két jelzőt, mert ezek a regionális vonások az egyetemes emberi sorsba gravírozódnak. Közös a versekben a nézőpont, a dolgok, folyamatok, egyben az egyéni és közösségi önsors alulnézetből való szemlélése, azoknak a nem emberi léptékű erőknél (történelem, idő, Isten) a láttatása, amelyeknek az egyes ember, a társadalom, a nemzetközösség ki van szolgáltatva,

mert azok irányítják, manipulálják. A ciklusból kiemelkedő, az id. Jan Brueghel *Paradicsomi táj a Bűnbeeséssel* című festményét verbalizáló *Majomszózat* mintha azt mondaná, hogy a történelem, az emberi egzisztencia még megelőzhető lett volna, ha időben meghallgattatott volna a majom balsejtelve: „Mert valami történik a Kertben”; „most mégis / fojtogatja valami a Kertet”. Így az ember világban léte, a történelem mintha magának az elrontott teremtésnek, az Istentől való távolkerülésnek lenne a következménye, maga a kisiklás (ami óhatatlanul emlékeztet Madách művére, *Az ember tragédiájának* luciferi teremtet világára). Ez a felismerés felvet egy megválaszolhatatlan, tehát titokként definiálható kérdéssort: mi célja lehetett az Úrnak idővel, történelemmel, emberrel, világgal, és hol lehet Ő/ő, hol keresse Őt/öt a magára maradt ember?

Ehhez a titokhoz teljességgel nem lehet hozzáférni, de meg lehet kísérelni a válaszadást. Ilyen értelemben a középső ciklus, a *Zákeus fügefája* – mint a Lövétei-versuniverzum kanonizált szövege, fiktív „újszövetsége” – ennek a keresésnek az irányát jelölheti. Eszerint az *Őt fa ok*, a *Zákeus fügefája* szükségszerű következmény, vagyis Jézus megváltói műve az elveszített Úr megtalálásának lehetősége. Ahhoz, hogy ezt az ember megérthesse, megtapasztalhassa, annak az a feltétele, hogy higgyen. Ehhez azonban először a hit útjára kell lépnie, meg kell próbálnia felmászni a fügefára, akárcsak Zákeusnak. Nem csoda hát, hogy az *Őt fán* átdereng a *Zákeus fügefája*. A motívumok szintjén is: így lesz a teremtés fájából a bűnbeesés fája, így van benne minden balsam-, boglár-, cédrus-, ciprus-, nyír- és fenyőfában (*A vörösfenyő köszöntése*) az elátkozottság, Isten nélküliség létállapota (*Egy pénzérmére; Majomszózat*), az Ő/ő félig-meddig megtalálásának (*A fél vagyon; Zákeus, a jó fa; Zákeus kérése*), majd (újra) elvesztésének (*Sötétben*) a lehetősége. A titokzatos-játékos, dialogikus formában és nyilvánvaló intertextuális-interkulturális utalásokkal (Homérosz: *Iliász; Biblia; Id. Pieter Bruegel: Keresztelő Szent János prédikációja*) megjelenített keresés artikulálódik tehát a címadó ciklus változatos szerepjátékában, versformáiban és műfajaiban, ami eleve jelzi ennek a folyamatnak az összetettségét, nehezen megragadhatóságát. Ebből a cikluson belüli összetett problematikából én a továbbiakban az értelem-, az istenkeresés szempontjából legfontosabbnak ítélt szerepjátékokra fókuszálok.

Tektón a görög írástudó és görög kultúrán nevelkedett adósrabszolga – aki gyakran Iliász-idézetekkel (*Tektón regisztrál*) unatja urát, Zákeust –

Lövétei teremtménye. A lírai narrátor a *Tektón bemutatásában* az adomákra, anekdotákra emlékeztető előbeszédszerű, ironikus, helyenként humoros prológusban (a ciklus első versének, *A fügefá Euróában* címűnek más funkciója van, erről később) rendezi be az alaphelyzetet. Színre lépteti az egyik főszereplőt, Tektónt (vagyis az „Ács”-ot), aki „egy köpésre van Jerikótól”, s „Mint minden kíváncsi ember, / Értessüljön ő is Jánosról, a keresztelőről”, „Teljesen véletlenül legyen ő is ott, / Amikor a Jézus megkeresztelkedik a Jordán vizében”, „Káderezze le a Jézust”. A másik főszereplőt, Zákeust, a fővámost az evangéliumból ismerjük. Egy fiktív apokrif alak és egy kanonizált szöveg apokrifé tett figurája kerül tehát egymás mellé. Tektón ott van a Jordánnál, ahol Keresztelő prédikál (*Tektón regisztrál*); ő biztatja-beszéli rá Zákeust, hogy Betlehembe menjenek (*Tektón Zákeust biztatja I.*); ő ír levelet rabszolga kollégájának (*Levél Gadarába*) és az urának, Zákeusnak (*Tektón jelenti Zákeusnak I.*) – előbbiben gazdáját szólja le triviálisan („mélynövésű, vékonypénzű, nyiszlett / emberke, // Afféle porba fingó kettévágott óriás”), majd saját helyzetét dicséri („semmi dolgom Zákeus mellett – olvasok, / felolvasgatok”), és a Keresztelő keltette *tömeghistóriáról* számol be a kívülálló görög szemével, utóbbiban pedig a maga frivol-nyegle stílusában vallomást tesz felismeréséről: „Köpjél szembe, uram!, de a Jézus tényleg egy isten!” A *Tektón jelenti Zákeusnak II.* és a *Tektón jelenti Zákeusnak III.* című versekben pedig Jézus rejtett és rejtelmes jelenlétéről, valamint csodatételeiről ad hírt. És ő az, aki felolvas urának az *Ószövetségből* (*Tektón a Bírák könyvéből olvas fel; Tektón Ámós próféta könyvéből olvas fel*), de nemcsak felolvas, hanem értelmezi is a tanítást: előbbiben az olvasottakkal összefüggésben gúnyolva urát („Amilyen tuskó vagy, / Te is lehetnél a fák királya, / Uram.”), utóbbiban az ószövetségi jóslat érvényességét az új hit hirdetőjének jó hírtől függően véli alkalmazhatónak Zákeusra és önmagára: „Ha majd erre jár, megkérdezzük a Jézusotokat, / Uram.” Végül ő az, akinek sikerül meggyőznie Zákeust, másszon fel a fügefára, hogy megláthassa Jézust (*Tektón zörget Zákeus ajtaján; Tektón Zákeust biztatja II.; Zákeus a fügefán*), bár ebben a szlenges biztatásban sem marad el a gazdát fricskázó szolgának a naivitás köntösebe bújtatott élénk iróniája, és ettől kezdve nem tudni, mennyire veszi komolyan urát és azt, amire őt biztatja. Megtörténhet, az ironikus-incselkedő játék lehető legkomolyabbja ez: „Meglásd, ha fára mászol, / Olyan szuper,

olyan / Jó lesz: egy hátraszaltó, / S az égbe jutsz, uram.” (*Tektón Zákeust biztatja II.*). Nemcsak bölcsessége, tájékozottsága, iróniája mutatja magas színvonalú műveltségét, értelmiségi alkatát, hanem jó rétori képessége is, mert sikerül rábeszélnie Zákeust a fára mászásra. S végül, ha rátalál egyáltalán a vámos Istenre, azt Tektónnak köszönheti (*Vacsora Zákeusnál*). Ha elbizonytalanodik (*Zákeus, a jó fa*), vagy felemás lesz számára az új hit, azt csak magának (*A fél vagyon*). Azt azonban, hogy Jézus halála, *elvesztése* után megmarad benne a vágy az Úr után („Nem hiszed el, de hiányzol, Uram! kurvára hiányzol!” – *Zákeus kérése*), az igény, hogy újra megtalálja őt, vagy legalább megőrizze a Jézus halála támasztotta hiányérzetet, ugyancsak Tektónnak.

A fentiekben két főszereplőről beszéltem, Tektónról és Zákeusról, miközben az iménti példaanyag majdhogynem az írástudó adósrabszolgá javára fordítja az állást. Ő az aktív, ő beszél, cselekszik, ő ügyködik, találkozik, tartja a kapcsolatot, keres és talál, hogy mást is eligazítson, célba juttasson, miközben ezt a nagylelkűséget némiképp ellenpontozza, megkérdőjelezi frivolsága, olykor alpárisága, cinizmusba hajló iróniája. Ehhez képest Zákeus csak hallgat, vagy a felolvasásba belealszik. Ráadásul nemhogy ő az *egyik* főszereplő, a könyv azt akarja elhitetni, hogy *kizárólag* ő az, sőt cím- és főszereplő. Mintha passzív lenne, legjobb esetben passzív befogadó. Lövétei kegyetlenül bánik vele, nem hagyja szóhoz jutni. Ha mindent elhiszünk Tektónnak, Zákeus mintha jóságos, ám a világ történései iránt érzéketlen, együgyű fickó lenne, és nem tudni, érti-e, miről beszél, miért cselekszik Tektón. Végül mégis úgy tűnik, igen. Bár Zákeus verbálisan valóban nem méltatja válaszsza szolgáját, de egész lényével, magatartásával válaszol: felmászik a fügefára („...S a gazdag Zákeus / Azonnal fára mász”), hogy hihesse, „Ha Jézus arra megy: / Acél hangvilla Ő, / Köbtabla néki Ő, / Afféle egyszeregy.” (*Zákeus a fügefán*). De ott a ha. Mert befogadja Jézust (*Vacsora Zákeusnál*), meg is váltódhatna, azonban – mégiscsak jól ismeri ez a Tektón Zákeust – a projekt részlegesen sikerül, mert „a pénz szétosztva már”, de csak „Félig-meddig, ugyebár.” (*A fél vagyon*) Ezért az eddigiek fényében viszont meglepve tapasztalhatjuk, hogy Zákeus még önkritika gyakorlására is képes, mer kételkedni: „Jó fa lesz belőlem?” (*Zákeus, a jó fa*). Megérintette őt ugyan az új tanítás, de ez még nem az üdvözülés, legfeljebb annak reménye, hogy jó úton halad feléje: „Mondj nekem is valamit még egyszer, s áldani foglak...” (*Zákeus*

kérése). S mire erre az ambivalens álláspontra jutunk, a Zákeus hallgatása, vélt vagy valós passzivitása, legalábbis a hit keresése iránti igény lassú befogadása és a Tektón idegensége, kívülállása, de az új jelenség, a Keresztelő János és Jézus által hirdetett zsidó-keresztény tanítás iránti nyitottsága, a lelkületéből, ironikus-szarkasztikus intellektusából adódó aktivitása (ami elsősorban nyelvi cselekvés) közötti ellentét kölcsönös feltételezettsége arra enged következtetni, hogy Zákeus és Tektón ugyanannak az énnak a két oldala. Mint Ádám és Lucifer, mint az elbeszélő és Esti Kornél: egymás hasonmásai, kiegészítései és elkülönöződései, miközben mindkettő felfogható úgy, mint a költő Lövetei Lázár László alteregója/alteregői. Egy önmagával vívódó, különböző szerepekben konstituálódó én dramatizált hangjai, magatartásmintái: az én zákeusi oldala a társadalomban reprezentál, él, ítél, és megítélés alá esik, miközben hallgat, befelé él, és figyel. Mintha érzéketlen volna, de nem: éppen hallgatása mutatja mély lelki vágyát a teljesebbre, az istenivel való találkozásra, amit az én másik, tektóni oldala olykor tuskónak érzékel. A zákeusi énrész társadalmilag szabad(abb), de lelkileg alárendelt, és ezzel fordítottan arányos az, kiegészítve egymást, hogy a tektóni rész társadalmilag alárendelt, lelki-szellemi vonatkozásban viszont független(ebb). Nem kérdés tehát, hogy a két énrész elválaszthatatlan egymástól, felelősséggel tartoznak egymásért, s ennyiben a hitkeresés kínja és sikere, az esetleges megváltódás lehetősége mindkettejükre egyformán érvényes lehet. Mint ahogy a hiányérzet és hit iránti igény ambivalenciája is mindkettejüket meghatározza (*Tektón lefelé ballag a Koponyahegyről; Zákeus kérése*).

Ha azonban a szerepekben megnyilvánuló kereső én összetettségét komolyan vesszük, akkor nem zárhatjuk le annyival a kérdést, hogy itt énkettőződésről lenne csupán szó. Mert ebben a folyamatban-tapasztalatszerzésben megszólalnak más hangok is, amelyek viszont már az én szerep-megsokszorozódásának a bizonyítékai. A *Légió hisztérikus örömeke* ebben az olvasatban a csodatételt alulnézetből megértő Tektón Jézus-bizonyítékaként olvasható, a *Válaszlevél Gadarából* hangja azonban mintha ennek cáfolata lenne, amely görög szemmel, kívülállóként a pletyka szintjére süllyesztve bagatellizálja profánná, ami a keresztény kultúrkörben, a *Biblia* felől szentnek minősül. A *Minikomédia* alcímmel ellátott *Isten születik* a többszörös fikcionáltság következménye: a *Válaszlevél Gadarából* szerzőjének alkotása – műalkotás a műalkotás-

ban. Az önmagával vívódó lélek kételyekkel teli istenkeresésének újabb lenyomata, amelyben a jézusi csodatétel, az új hit a komédiázás szintjén válik megközelíthetővé. A komédiázás funkciója azonban nem a kinevetés, kigúnyolás, hanem a megértés, az istenihez, a hithez való közelítés egy profán formája, amely emberközelivé teszi a metafizikait, mert mégiscsak megszületik – ha önös érdekből is – a neveltető dicsőítés: „Új isten született legelőnkön! / Hódolatunk Néked, / Nyúlnál is szaporább Emse! / (...) / Hozsánna néked, istenünk, / Ki nagy bajából / Kisegítéd az embert!”

Az isteni titkot, a lélek tiszta hitét kereső folyamat megjelenítésében a legkiemelkedőbb pont a könyv szimmetriatengelyén elhelyezett három szerepvers, amely három különböző hangon szólal meg. *Tektón figyelmezteti a betániai fügefát, A fügefa válasza Tektónnak és a Fejszekomment.* Mintha a három vers egymáshoz való viszonya a kötet ciklusai szárnyasoltár jellegű elhelyezésének a kicsinyítő tükre lenne, egymásra csukódnak, egymást értelmezve. Az első versben mintha a Jézus istenségét már belátó Tektón félelme szólalna meg. A fát megszólítva a teremtett világhoz beszél, azt sürgetve, azért teremjen a „Szegény kicsi fügefácska”, azért tegyen szert a hitre, hogy elkerülje a Mk 11,13–14-ben megfogalmazódó fenyegető veszélyt, az istenátkot, ezzel mintegy helyreállítva a világ rendjét, jóvátéve a bűnbeesést, és az elátkozott fából legyen újra a hit, a megváltás fája, ezzel mintegy visszamenőleg megszüntetve a *Majomszózat* majmának riadalmát. Ez egyben a Tektón–Zákeus szerepként meghatározható én megváltódása is lenne. Úgy tűnik azonban, hogy ez nem valósul meg – erre utal baljóslatúan a „Sose teremsz már gyümölcsöt” sor. A távirat stílusát imitáló *A fügefa válasza Tektónnak* viszont meglepően a fenyegetésen felülkerekedő hitről tanúskodik, mondván: „Ha csak ember az az általad említett »isten«, / Akkor nekem annyi, / De ha tényleg ő az Úr, / Akkor nem félek tőle, / Nem lesz hülye megölni saját teremtményét, akit a harmadik napon teremtett.” Ezzel tulajdonképpen arra utal, hogy ellentmondás van a *Teremtés könyve* isteni áldása (1Móz–Ter 1,11) és a fügefára mondott jézusi átok között (Mk 11,14), illetve ennek az ellentmondásnak az elmélyítéseként értelmezhető, hogy szót kér a fejsze is, bírálva Keresztelő János szavait, tiltakozva az isteni átok végrehajtásában neki szánt szerep ellen: „Hú, a kurva mindenit! / Mégis mi történik itt? / Valami sehogy se stimmel: / Visszaélnék a nevemmel!

/ Még a Keresztelő is, / Sőt a fügefácska is / Így a fejsze s úgy a fejsze...
/ ...No de ejsze / Vannak felsőbb fórumok - / Fellebbezni ott fogok” (*Fejsze-komment*). Az ellentmondások megsokszorozódása a kereső én léthelyzetének és magának a keresésnek az ambivalens voltára tereli a figyelmet. Mert milyen legyen a keresés minősége, mi legyen az iránya, ha a keresett maga is ellentmondásba keveredik önmagával, vallott nézetei a tetteivel? Ugyanakkor, ha komolyan vesszük azt, hogy Tektón, Zákeus, a fügefa, de még a fejsze is a költő alteregói, akkor mindaz, ami hitbéli kérdésként eddig megfogalmazódott, ars poetica-ként is jelentéssé válik. Eszerint a költő feladata a figyelmeztetés a jelen-létre, az esztétikai szép megalkotására és felfedeztetésére, a tiszta eszme kimondására és megértetésére, a külső-belső körülmények ellenére történő alkotásra, az értékteremtésre. Így lesz *Tektón figyelmezteti a betániai fügefát* Janus Pannonius *Egy dunántúli mandulafáról* című költeményének 21. századi rokona. S valamiképpen ez, a költészet mindenhatóságába vetett hit szólal meg *A fügefa válasza Tektónnak* című versben is: amennyiben „a Világosságnak amúgy is / Elsőszülöttségi joga van”, akkor úgy van kiszolgáltatva a költő is a nyelvnek, a költészetnek, ahogyan az ember a fölötte álló, elérhetetlennek tűnő Istennek. Keresése nem csupán emberi, hanem költői feladat: megtalálni a hozzá vezető utat, a tiszta, isteni nyelvet: „Fejsze-nevem tiszta lesz!” (*Fejsze-komment*)

Ennek fényében azonban némiképp kiegészítésre szorul a fő- és címszereplő korábban kifejtett problematikája. Eszerint ugyanis ahogy Isten meglátásának, a hit megszerzésének nem kizárólagos, de lehetséges feltétele az őszinte keresés, úgy a költői kiteljesedés, a tiszta gondolat, az isteni versnyelv megérintését a lét verslétté formálása teheti lehetővé – metrumban, képből, kompozícióban. A főszereplő tehát nem önmagában Tektón vagy önmagában Zákeus, még csak nem is ők párban, hanem az őket összekötő fügefa (az elmélkedés-keresés, a figyelés, a nézőpont térmetaforája), amely Jézus meglátását, a hit megtalálását ígéri. Ahogy tehát Zákeusnak szükségszerű felmásznia a fára, hogy fentről megláthassa Jézust, aki majd betér hozzá, és ennek nyomán ő – legalább részben – elindul a változás útján, ugyanúgy szüksége van a költőnek is egy képzeletbeli fára. Mindegy, hogy ez fenyő-, nyír-, cédrus-, ciprus- vagy fügefa, szükségszerű, hogy legyen egy kiinduló- és/vagy viszonyítási pontja, ahonnan rápillanthat az összefügg-

gésekre, ahonnan meg- és beláthatja, nem csupán ő keres, hanem – és ez az egyedi vonás, majdhogynem előzmény nélküli az istenkereső költői hagyományhoz képest Lövétei könyvében – őt is keresi egy árva, szenvedésre és világmegváltásra ítélt Jézus, aki látni akarja a bűnös embert. Ennek a kialakítható gondolkodói-hitbéli attitűdnek és elfoglalható nézőpontnak a birtokában pedig megtapasztal(tat)hatja, hogy ez a Jézus vagy a benne való hinni akarás ugyanúgy az énbe kódolt belső erő, aki/ami az esendőbb, tőle távolibb/idegenebb tektóni és/vagy a bűnös, zákeusi énrészünket követeli magának, hogy átölelhesse, harmóniává változtathassa. Vonz és taszít, hív és rejtőzködik, hol a Jordán vize környékén, távol, hol a fügefafa alatt, közelebb, hol a lélek legbensőségesebb terében (az otthonra lelés állapotában), egészen közel hozzánk, hogy aztán keresztre feszíttessék (vagy mi magunkban vagy más bennünk). Olykor érzékelhető jelenléte, olykori elveszíthetősége mégis reményre adhat okot a hívő-hitetlen szerepében szóló költőnek: hogy az alkotás folyamatában talán megragadható egy *fügefás* távlat, ami lehetővé teszi a vele, a tiszta lényeggel (hittel, értelemmel, esztétikummal) való találkozást. Így juthat el az alkotó az ars poeticájához, ami egyben ars vivendije is. Igaz, nem jelent ez végleges megérkezést, mert újabb elbizonytalanodás következik, és ahogy nincs nyugvópont a hitkeresés útján, úgy nincs az alkotás folyamatában sem. Ahogy az Istennek, a teremtés működésének, az emberi élet keletkezésének és elmúlásának, céljának és értelmének, úgy a költészetnek, a nyelvnek a rejtelmek sem tárulnak fel egyértelműen, titkai nem hozzáférhetők végérvényesen.

Ennek az isteni és léttitoknak válik metaforikus eltakarójává, új utak kijelölőjévé a központi oltárképre csukódó másik szárny, az *Öt másik fa*, amely felől a *Zákeus fügefája* című ciklus lírai példázatnak, az *Öt fa* okozatának, egyben megismétlésének minősül. Példázat, amit a cikluson belül már *A fügefafa Európában* („Már nálunk is megátkozhatna egy fügefát”) és a *Sötétben* című keretversek megteremtene. Ahogy ez utóbbi versben a költő szerepében szcenírozott beszélő hőséért aggódik, felhívva a figyelmet a teljes kötet szöveg voltára, a bejárt emberi-költői út megalkotottságára, ugyanúgy aggódik önmagáért, mert mintha magára maradt volna a kereséssel. Bár van mellette egy biztosnak látszó pont, a társ, akinek a pusztai jelenléte által tovább kereshet, mert benne is keresheti Jézust. Így olvasható a „Ma hajnalban is szerettelek volna szeretni” sor egyszerre szerelmi vallomásként és a hithiány

kifejeződéseként. Az *Öt másik fa* 21. századi keresője mintha a megteremtett és újraértelmezett Tektón-Zákeus alteregó(k)nak kétségekkel teli útját követné, ismételné meg, jelezve, mindaz, amit bejárt *mások* által, az az övé is, meg nem is: a keresést újra kell kezdenie, vagyis folytatnia kell. De mintha az első ciklus bűnbe esett emberének útját ismételve már nem lenne ott mellette biztos, önostorozó, ironikus-hajszoló útjelzőként énjének mása, Tektón. S mintha ez lenne a versben bujdosó nagybőjtje, aki meg akar szabadulni a kísértéstől, a rossztól: „Jó lenne hát végre eljutni oda, / Hogy ne azt keressem, / Látszik-e még az ördög nyoma.” (*Az ördög nyoma*) Keresése azonban tele van ellentmondásokkal, kételyekkel, beszéde ezért egyszerre ironikus és elégikus. Úgy keres, hogy közben leszámol a reménnyel, és rezzenéstelenül szembenéz a véggel: „De egyszer majd hátha én is hamu leszek. / Remélem, én is hamu leszek!” (*Halotti beszéd*) Az erről szóló beszéd egyben valódi remény, a költőé, hogy műve – akár a középkori szövegemlék textusa – megmarad, mint a halandóságról, a hitkeresésről szóló mementó, netán költői szárnyasoltár. S közben nem téveszti szem elől a zákeusi ethoszt („Várja a hinni valót. – *Születésnapomra*), mert annak betartása egy másik fontos, apai, emberi, költői feladattal társul: továbbadni – ha nem is a hitet, legalább az arra való igényt, a keresés erkölcsét: „Holnaputánig kell csak várni, fiam, / Holnaputánig várj türelemmel, / S errefelé is / Lesz fügefánk.” (*Óda a fügefalevélhez*) Kérdés, egy következő generáció miként fog tudni várni, miként fogja megérteni, hogy Zákeusként meglátni, megtapasztalni az Úr közelségét, majd távol kerülve tőle, magunktól, és újra elkezdeni a keresését ontológiai szükségszerűség, ennek a tapasztalatnak nyelvi világgá formálása, hagyományozása pedig emberi, alkotói/értelmiségi kötelesség. Mert porrá leszünk – bizonyos. És bizonyos az is, hogy a nyelv az, amely által megmutathatjuk, miként vagyunk, voltunk valójában, általa, benne válhatnak időtlenné kételyeink, keresésünk, kudarcaink. Lövetei hitkeresőként, költőként a tektóni-zákeusi feladatot elvégezte. (Ezt is!) És nem akárhogy! Szép, műves, játékos-tragikus versekben. Ennek tanúbizonysága ez a könyv. Katartikus, reményt adó olvasmány – hogy mindenkinek van egy fügefája, csak meg kell találnia, és fel kell rá másznia. Ezért pedig mindent meg kell tennie. És van egy Jézus, aki mindannyiunk felé tart. Talán. Hogy mikor érkezik? Érkezik-e? Betér-e a házukba, a lélek házába? Beckett-i kérdések. Hátha legalább üzen, mint Godot.